

• ANALİZ

Kurallara Dayalı Düzenin Çözülüşü: Küresel Normsuzluk Çağı ve Türkiye'nin Stratejik Rolü

Ali Murat Kurşun

KURALLARA DAYALI
DÜZENİN ÇÖZÜLÜŞÜ:
KÜRESEL NORMSUZLUK
ÇAĞI VE TÜRKİYE'NİN
STRATEJİK ROLÜ

ALİ MURAT KURŞUN

COPYRIGHT © 2026

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

ISBN: 978-625-5703-26-2

Editörya: Ebrar Üzümcü, Berrin Çalışkan, Mustafa Said İşeri
Mizanpaj: Said Demirtaş

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan 34050 İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstrasse 1, 10117 Berlin GERMANY
berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM
Tel: +32 2 313 39 41

İÇİNDEKİLER

ÖZET | 7

GİRİŞ: SÖYLEM VE EYLEM ARASINDAKİ KOPUŞ | 8

VENEZUELA MÜDAHALESİ VE NORM YANILSAMASI | 9

YENİ DÜZENİN KODLARI: İŞLEMCİ SİYASET VE HİBRİT ARAÇLAR | 12

RESTORASYON ÇAĞRILARI, AB VE SEÇİCİ DAYANIŞMACILIK DUVARI | 14

NORMSUZLUK ÇAĞINDA TÜRKİYE VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI | 16

SONUÇ | 18

Bu analiz eski düzenin restorasyonunun imkansızlığını ve küresel sistemin işlemci bir yapıya dönüştüğünü ortaya koyarken Türkiye'nin “Dünya beşten büyüktür” itirazının tarihsel haklılığını incelemektedir.

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen liberal uluslararası düzenin vaatleri ile sahadaki pratikleri arasındaki makasın telafi edilemez biçimde açıldığı ve kuralların bağlayıcılığını yitirdiği bir dönemden geçilmektedir. Özellikle Trump yönetiminin benimsediği “Önce Amerika” doktrini eksenindeki revizyonist politikalar, uluslararası hukukun ve ekonominin birer silah olarak araçsallaştırılması ve Avrupa'nın Gazze ile Ukrayna krizlerinde sergilediği “seçici dayanışmacılık” küresel sistemi kuralların değil çıkarların belirleyici olduğu bir “normsuzluk çağı”na sürüklemektedir. Kurumsal mekanizmaların felç olduğu ve çok taraflılığın işlevini yitirdiği bu yeni ekosistemde devletler için güvenlik ve meşruiyetin kaynağı uluslararası konsensüsten “kendi başının çaresine bakma” doktrinine kaymıştır.

Bu analiz eski düzenin restorasyonunun imkansızlığını ve küresel sistemin işlemci bir yapıya dönüştüğünü ortaya koyarken Türkiye'nin “Dünya beşten büyüktür” itirazının tarihsel haklılığını incelemektedir. Türkiye'nin savunma sanayiindeki stratejik otonomi hamleleri, çok yönlü ittifak mimarisi ve lider diplomasisi kapasitesinin bir tercih değil beka zorunluluğu olduğunu savunan analiz bu kaotik geçiş sürecinde Türkiye'nin edilgen bir “köprü” olmaktan çıkarak küresel sistemin kurucu ve merkez aktörlerinden birine dönüştüğü tespitinde bulunmaktadır.

GİRİŞ: SÖYLEM VE EYLEM ARASINDAKİ KOPUŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen ve Soğuk Savaş'ın bitimiyle küresel ölçekte zaferini ilan eden kurallara dayalı liberal uluslararası düzen, bugün tarihinin en derin meşruiyet ve işlevsellik krizini yaşamaktadır. Demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ve çok taraflılık gibi normlar üzerine kurulu olduğu iddia edilen bu düzenin vaatleri ile sahadaki pratikleri arasındaki makas son dönemde telafi edilemez biçimde açılmıştır. Bugün liberal uluslararası düzenin krizinde yaşanan temel farklardan bir tanesi ise Batı dışında uzun zamandır var olan itiraz ve şikayetlerin artık Batı ittifakı içerisinde de görünür olmasıdır.

Özellikle Donald Trump'ın Beyaz Saray'a dönüşü ve Amerikan dış politikasında benimsediği revizyonist ve tek taraflı tutum, bu çözülme sürecini bir duraklama veya sapma olmaktan çıkarıp sistemik bir karakter değişikliğine dönüştürmektedir. Trump bu yaklaşımını yalnızca Amerikan dış politikası açısından değil küresel siyasetteki diğer temel krizlerde de benimsemekte ve benzeri aktörlere alan açmaktadır. Bugün uluslararası sistem, liberal düzenin kurallarının belirleyici olduğu normatif bir çerçeveden irade, güç, çıkarlar ve maliyeti üstlenmenin belirleyici olduğu eylemsel bir gerçekçilik aşamasına doğru geçmektedir. Bu tarihsel dönüşümü dikkat çekici kılan detaylardan en önemlisi ise bu durumun düzenin kurucu unsuru tarafından gerçekleştirilmesidir.

Bu yeni aşamada uluslararası hukuk ve kurumlar birer denge-denetleme mekanizması olmaktan çıkmaya başlamıştır. Küresel Güney’in işlevsizliğine yıllardır işaret ettiği ancak Batı’nın bir statüko unsuru olarak kullandığı bu çerçeve bugün ABD tarafından yok sayılmaktadır. Trump yönetiminin Venezuela hamlesi, uluslararası örgütlerden çekilme girişimleri ve gümrük duvarlarını siyasi bir silah olarak kullanması normsuzluk çağının en somut göstergeleridir. Elbette Amerikan dış politikasındaki bu makas değişikliğini sadece Trump’ın şahsi tercihlerine indirgemek eksik bir okuma olacaktır. Washington’da yerleşik bürokrasi, Demokratlar ve geleneksel müttefiklerin bu normsuzlaşma sürecine karşı kurumsal bir direnç gösterdiği yadsınamaz. Ancak Biden yönetiminin de korumacı ekonomi politikalarını (IRA Yasası vb.) sürdürdüğü ve Çin ile rekabette benzer bir sertliği benimsediği hatırlandığında yaşanan sürecin kişiler üstü yapısal bir dönüşüm olduğu ortaya çıkmaktadır. Trump ise bu yapısal süreci hızlandıran ve kurumsal fren mekanizmalarını esneten bir katalizördür.

Bu analiz küresel sistemde yaşanan bu önemli dönüşümü, Batı’nın majör krizlerdeki seçici dayanışmacılık pratiğinin oluşturduğu güven krizini ve liberal uluslararası düzenin çözülüşünü mercek altına almaktadır. Analizin temel argümanı eski düzenin restorasyonunun basit reformlarla mümkün olmadığı, dünyanın çok kutuplu ve eylemci-gerçekçi bir mücadele ortamına girdiği ve bu dönüşümün Türk dış politikasının son yıllarda dönüştüğü stratejik otonomi hamlelerini doğruladığı ve normsuzluk çağında Türkiye’ye yeni bir kurucu rol verildiğidir.

VENEZUELA MÜDAHALESİ VE NORM YANILSAMASI

Kurallara dayalı uluslararası siyaset düzeninin içerisinde bulunduğumuz dönemde önemli bir dönüşüm yaşadığı gözlemlenmektedir. Bugüne kadar düzeni hedef alan eylemler, eleştiriler ve tartışmalar uluslararası örgütlerin işlevsizliği, uluslararası hukukun uygulanmaması ve küresel yönetişimde adil bir temsilin olmaması gibi tali normlar üzerinden yürümüştür. Bugün yaşadığımız dönüşüm ise kurucu normun açıkça tartışmaya açılmasıdır. Uluslararası politikada “egemenlik” kavramı ve devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi Vestfalya Barışı’ndan bu yana modern devletler sisteminin temel normu kabul edilmiş ve uluslararası toplumun belki de en eski ve tartışmasız kurucu normu olarak bugüne kadar süregelmiştir. Ancak Trump yönetiminin Venezuelada gerçekleştirdiği son müdahale ve Devlet Başkanı Nicolas Maduro’ya yönelik doğrudan eylemi bu kurucu normun dahi aşınabildiğini göstermektedir.¹

¹ Kadir Üstün, “Maduro Operasyonu ve Amerika’nın Yeni Stratejisi”, *İeni Şafak*, 7 Ocak 2026.

Özellikle Soğuk Savaş döneminde egemenlik normuna müdahale eden benzeri rejim değişikliği ve darbe planlaması operasyonlarının (1953 İran Darbesi, 1954 Guatemala Müdahalesi, 1961 Lumumba Suikastı, 1973 Şili Darbesi vb.) yaşandığı bilinmektedir. Ancak bugün içerisinde geçtiğimiz süreç ve Maduro vakası uluslararası sistemin şahit olduğu benzeri müdahalelerden niteliksel olarak ayrılmaktadır. Önceki örneklerin hemen hepsinde müdahaleler sırasında ve sonrasında söylem düzeyinde yoğunluklu bir liberal uluslararası düzen vurgusu bulunmaktaydı. Yani ABD bu müdahalelerle liberal uluslararası düzeni genişlettiğine ve ayakta tuttuğuna aktörleri inandırmaya çalışıyordu. Demokrasi, insan hakları ve alternatif düzenlerden (komünizm) koruma gibi normatif çerçeveler bu müdahalelerin vazgeçilmez söylemsel unsurlarıydı.

Ancak Venezuela örneğinde uluslararası hukukun veya Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nın sağladığı herhangi bir meşruiyet zeminine ihtiyaç duyulmamış, Amerikan iç hukuku ve askeri gücü liberal uluslararası düzenin kurucu normu olan egemenlik üzerine ikame edilmiştir. Bu radikal tutum değişikliği en net biçimde Washington'ın kendi hukuki ve ekonomik enstrümanlarını

Kurallara dayalı uluslararası siyaset düzeninin içerisinde bulunduğumuz dönemde önemli bir dönüşüm yaşadığı gözlemlenmektedir.

uluslararası sistemin normlarını tek taraflı bir iradeyle ikame edecek silahlara dönüştürmesinde görülmektedir. Amerikan Adalet Bakanlığının görevdeki bir devlet başkanını narko terörizm suçlamasıyla iddianameye konu etmesi ve yakalanması için başına 25 milyon dolar ödül koyması ulusal yargı yetkisinin küresel egemenlik ilkesinin üzerine çıkarılması olarak okunabilir. Dahası Venezuela devletine ait bir uçağın Dominik Cumhuriyeti'nde Amerikan yasalarına istinaden el konularak Florida'ya kaçırılması² ABD'nin

kendi iç hukukunu sınır aşan bir yetkiyle uyguladığını kanıtlamıştır. Trump yönetiminin ve ardından gelen Kongre iradesinin BOLIVAR Yasası³ gibi düzenlemelerle Venezuela ile ticaret yapan üçüncü tarafları da Amerikan yaptırımlarına tabi tutması ise meseleyi diplomatik bir anlaşmazlık olmaktan çıkararak Amerikan iç idari tasarrufuna indirgemıştır. Bu pratikler silsilesi devletlerin egemen eşitliği ilkesini fiilen hükümsüz kılmakta ve meşruiyetin kaynağını uluslararası konsensüsten alarak Washington'ın tek taraflı iradesine ve cebri gücüne teslim etmektedir.

Bu normsuzluk hali yalnızca ABD'nin hasım olarak gördüğü devletlerle sınırlı kalmamış aynı zamanda liberal uluslararası düzenin en yakın müttefiklik ilişkisinde toprak bütünlüğünü tartışmaya açacak bir boyuta ulaşmıştır. 2019'da Trump'ın Danimarka'ya yaptığı Grönland'ı satın alma teklifi o dönemde uluslararası kamuoyunda diplomatik bir nezaketsizlik veya ticari bir absürtlük olarak görülerek geçiştirilmiştir. Ancak bugün Trump'ın ikinci döneminde karşı karşıya gelinen tablo o

² "ABD, Venezuela Devlet Başkanı Nicolás Maduro'ya Ait Uçağa El Koydu", BBC News Türkçe, 2 Eylül 2024.

³ "H.R.621- BOLIVAR Act", Library of Congress, <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/621/text>, (Erişim tarihi: 13 Ocak 2026).

günkü ticari teklifin çok ötesinde doğrudan ve zorlayıcı bir egemenlik tehdidine dönüşmüştür.⁴ Bugün Beyaz Saray, Grönland’ın devri konusunda artık bir “gayrimenkul pazarlığı” önermemekte, adanın kontrolünün ABD’ye bırakılmaması halinde Amerikan gücünün burayı fiilen devralacağını açıkça ima etmektedir. Trump’ın bu yaklaşımı egemenlik normunun en sıkı müttefiklik ilişkisinde dahi bir ticari teklife ve hatta bir ilhak retoriğine dönüşebildiğini göstermektedir.

Washington yönetimi olası bir fiili durum karşısında Avrupa Birliği’nin (AB) veya Kopenhag’ın herhangi bir somut direnç gösteremeyeceğinden emin hareket etmektedir. Bu durum liberal uluslararası düzeni kuran transatlantik ittifakının sadece dış tehditlere karşı değil bizzat ittifakın liderinin iradesine karşı da ne denli savunmasız olduğunu ifşa etmektedir.⁵ Grönland vakası Batı bloku içindeki hiyerarşinin de egemen eşitlik ilkesini nasıl ezip geçtiğinin ve AB’nin Washington nezdinde artık stratejik bir ortak değil iradesi yok sayılabilecek bir aktör⁶ muamelesi gördüğünün ispatıdır.

Esasen Venezueladaki zorlayıcı müdahale pratiğinden Grönland’daki ilhakçı yaklaşıma kadar şahit olduğumuz tüm bu gelişmeler ne tesadüfi birer sapma ne de Trump’ın fevri kişiliğinin bir sonucudur. Aksine bu durum “Amerikan Büyük Stratejisi”nin sahadaki kaçınılmaz yansımasıdır. Aralık 2025’te yayımlanan Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi⁷ belgesi incelendiğinde ABD’nin liberal uluslararası düzenin kurucusu ve koruyucusu olma misyonundan gereksiz maliyeti nedeniyle vazgeçtiği ve bunun yerine Önce Amerika prensibiyle kendi ulusal çıkarlarını maksimize etmeye odaklanan revizyonist bir hatta çekildiği görülmektedir.

Strateji belgesinde işaret edilenler dikkatlice okunduğunda ABD’nin artık normatif çerçevelerle sunulmuş demokrasi ihracı ve uluslararası normları evrenselleştirme gibi hedefleri bir kenara bıraktığı netleşmektedir. Belgede açıkça ifade edildiği üzere Washington için artık temel öncelik “uluslararası düzenin bekası” değil “Amerikan yaşam tarzının korunması” ve büyük güç rekabetinde –ki bu Çin denklemine değerlendirilmekte– üstünlüğün sağlanmasıdır. Dolayısıyla Venezuela’da egemenliğin yok sayılması veya müttefiklere yönelik zorlayıcı diplomasisi; strateji belgesinde teorize edilen “kuralların değil sonuçların öncelendiği” bu yeni yaklaşımın pratiğe dökülmüş halidir.

Liberal uluslararası düzen ve normları, kurucuları tarafından tüm maliyetlerine rağmen ayakta tutulması gereken bir hedef olarak görülmekteydi. Ancak

4 Murat Aslan, “ABD, NATO, AB ve Grönland Meselesi”, SETA Odak, 10 Ocak 2026, <https://www.setav.org/abd-nato-ab-ve-gronland-meselesi>, (Erişim tarihi: 11 Ocak 2026).

5 Zaki Laidi, “Trump Wants to Make Europe White Again”, Project Syndicate, 8 Aralık 2025, https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-national-security-strategy-must-serve-as-wake-up-call-for-europe-by-zaki-laidi-2025-12?utm_source=x&utm_medium=organic-social&utm_campaign=page-posts-december2025&utm_term=politics&utm_content=link-image, (Erişim tarihi: 12 Ocak 2026).

6 Matthias Matthijs ve Nathalie Tocci, “How Europe Lost: Can the Continent Escape its Trump Trap?”, *Foreign Affairs*, 12 Aralık 2025.

7 “National Security Strategy of the United States of America”, Beyaz Saray, (Kasım 2025), <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>, (Erişim tarihi: 11 Ocak 2026).

ABD artık müttefiklik ilişkilerini ortak değerler topluluğu olarak değil maliyet ve risk paylaşımına dayalı işlem bazlı ortaklıklar olarak kategorilendirmektedir. Trump yönetiminin kaynak israfına yol açan, etkisiz ve zararlı ilan ettiği⁸ 66 uluslararası örgütten çekilme sürecini başlatan kararnamesi de bu çerçevede değerlendirilmelidir. ABD'nin küresel yönetim mekanizmalarından bu denli kitlesel ve sistematik kopuşu ya da en azından bu kopuş niyetini göstermesi sadece bir tasarruf tedbiri değil liberal uluslararası düzenin kurumsal maliyetine yönelik bilinçli bir tasfiye operasyonudur. Önce Amerika doktrini uyarınca alınan bu karar normatif çerçevelenmeye dayalı uluslararası iş birliği zeminini boşaltmakta ve küresel sorunların çözümünü kurumsal mekanizmalardan alarak ikili pazarlıklar ve işlemsel mekanizmalara havale etmektedir. Amerikan yönetiminde yaşanan bu zihinsel kırılmalar Washington'un neden artık normatif meşruiyet aramadan doğrudan iradeye dayalı hamleler yaptığını açıklamaktadır.

Bu yeni ekosistemin şekillenmesinde diğer aktörlerin yükselen revizyonizmi de belirleyici bir rol oynamaktadır. Çin ve Rusya liberal düzenin aşınmasına paralel olarak uluslararası siyaseti demokrasi-otokrasi ikileminden çıkararak kalkınma ve güvenlik eksenli yeni bir pragmatizme oturtmaya çalışmaktadır. Çin'in "Kuşak ve Yol Girişimi" ile sunduğu siyasi koşulsuz destek modeli ve Rusya'nın Afrika'dan Ortadoğu'ya uzanan çizgide denemeye çalıştığı rejim güvenliği garantileri, liberal uluslararası düzenin koşul dayatan yaklaşımına karşı somut bir alternatif oluşturmayı hedeflemektedir. Bu iki güç mevcut normsuzluk halini bir kaos olarak değil Batı hegemonyasının çözüldüğü ve çok kutupluluğun fiilen inşa edildiği bir fırsat penceresi olarak okumaktadır. Dolayısıyla Washington'un kuralları ihlal ederek oluşturduğu emsal, Moskova ve Pekin tarafından kendi etki alanlarını genişletmek için meşrulaştırıcı bir zemin olarak da kullanılacaktır.

YENİ DÜZENİN KODLARI: İŞLEMCİ SİYASET VE HİBRİT ARAÇLAR

Bu bağlamda altı çizilen normsuzluk vurgusu uluslararası sistemin mutlak bir anarşiye sürüklendiği veya tüm kuralların bir gecede buharlaştığı anlamına gelmemektedir. Kuşkusuz ticaret hukuku, deniz yetki alanları veya teknoloji standartları gibi teknik alanlarda normlar halen işlevini sürdürmekte ve devletler eylemlerini çerçevelemek için norma dayalı bir strateji kullanmaya devam etmektedir. Ancak yaşanan kriz normların uygulanma biçimiyle ilgilidir. Karşı karşıya olduğumuz tablo normların herkesi bağlayan evrensel bir zemin olmaktan çıka-

⁸ "Withdrawal from Wasteful, Ineffective, or Harmful International Organizations", ABD Dışişleri Bakanlığı, 7 Ocak 2026, <https://www.state.gov/releases/office-of-the-spokesperson/2026/01/withdrawal-from-wasteful-ineffective-or-harmful-international-organizations>, (Erişim tarihi: 11 Ocak 2026).

rak araçsallaştırılmış bir mekanizmaya dönüşmesidir. Dolayısıyla normsuzluktan kasıt kuralların hiyerarşik ve asimetrik bir seçicilikle uygulanmasıdır.

Liberal uluslararası düzenin geçirdiği mevcut süreç kurallara dayalı eski düzenin can çektiği ancak yenisinin henüz doğmadığı bir belirsizlik aralığı olmaktan çıkmıştır. Bu süreç dünya siyasetini bir süre şekillendirecek olan yeni uluslararası ekosistemin operasyonel kodlarını netleştirmektedir. Bu yeni dönüşen düzen büyük normatif değerler veya uzun vadeli kurumsal ittifaklar üzerine değil sonuç odaklı, güç projeksiyonu ve işlem bazlı ortaklıklar üzerine şekillenmektedir. Küresel sistemin bu dönüşen yapısı dört ana sütun üzerinde yükselmektedir.

KURUMSAL FELÇ VE KENDİ BAŞININ ÇARESİNE BAKMA DOKTRİNİ

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) veto yetkisine sahip daimi üyelerin jeopolitik kutuplaşması nedeniyle yapısal bir kilitlenme yaşamaktadır. Suriye'den Ukrayna'ya, Gazze'den Afrika'ya kadar hiçbir uluslararası majör krizde uluslararası kurumlar önleyici veya sonlandırıcı bir irade ortaya koyamamıştır. Washington'ın uluslararası örgütlerden çekilme pratikleri de buna eklendiğinde çok taraflı mekanizmaların küresel sorun çözücü vasfını yitirdiği tescillenmiştir. Kurumların sağladığı kolektif güvenlik şemsiyesinin çökmesi, devletleri gerçekçi yaklaşımın temel varsayımı olan kendi başının çaresine bakma doktrinine geri döndürmektedir. Artık her devlet, güvenliğini uluslararası garantilere değil yalnızca kendi güç ve ittifak kapasitesine dayandırmaktadır.

Liberal uluslararası düzenin geçirdiği mevcut süreç kurallara dayalı eski düzenin can çektiği ancak yenisinin henüz doğmadığı bir belirsizlik aralığı olmaktan çıkmıştır.

LİDER DİPLOMASİSİ VE BÜROKRATİK VESAYETİN AŞILMASI

Vestfalya'dan itibaren süregelen geleneksel diplomasinin prosedürel doğası krizlerin hızı, birbirine bağlantılı olması ve yeni dönemin sonuç odaklı beklentisine yanıt verememektedir. Bu durum dış politika yapım süreçlerinin diplomatların kurumsal dosyalarından çıkarak doğrudan liderler arası diyaloga taşınması sonucunu doğurmaktadır. Trump ile sembolleşen ancak Erdoğan, Putin ve Modi gibi liderlerde de gözlemlenen bu trendi yalnızca kişiselleşmiş bir dış politika değil yeni dönemin getirdiği bürokratik ataleti aşma ihtiyacı olarak da okumak gerekmektedir. Yerleşik protokollerin yerini liderlerin şahsi inisiyatifleri almaktadır. Sürece, protokole ve hiyerarşiye sıkı sıkıya bağlı, riskten kaçınan geleneksel teknokrat diplomat profili yerini inisiyatif alabilen, pragmatik ve kriz anlarında esnek çözümler üretebilen anlaşma yapıcı profiline bırakılmaktadır. Yeni dönemde diplomatik başarı artık sürecin kurallara uygunluğuyla değil masada somut ve uygulanabilir bir sonucun üretilmesiyle ölçülmektedir.

EKONOMİK DEVLET YÖNETİMİ VE HUKUKUN SİLAHLAŞTIRILMASI

Yeni ekosistemde mücadele cephe hattının çok ötesine taşınmıştır. Ticaret, finans ve hukuk konvansiyonel silahlar kadar yıkıcı birer dış politika enstrümanına dönüşmektedir. Amerika'nın Hasımlarına Yaptırım Yoluyla Karşı Koyma Yasası (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act, CAATSA) örneğinde olduğu gibi ABD'nin iç hukukunu sınır aşan bir yetkiyle müttefiklerine karşı uygulaması hukukun araçsallaşmasının en net örneğidir. Benzer şekilde Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT) sisteminden çıkarma tehdidi, gümrük duvarları ve teknoloji transferi yasakları ekonomik devlet yönetiminin temel mekanizmaları haline gelmektedir. Benzer şekilde doların küresel rezerv para statüsünün bir şantaj unsuru olarak kullanılması, hedef ülkeleri stratejik otonomi arayışına ve dolarsızlaşma süreçlerine zorunlu olarak itmektedir.

BÖLGESEL SAHİPLENME VE MALİYET ODAKLI MEŞRUIYET

Trump dönemiyle belirginleşen en kritik uluslararası düzen dönüşümü ise ABD'nin küresel polislik görevinden çekilmesi ve oluşan güç boşluklarının bölgesel aktörler tarafından doldurulmasıdır. Yeni konsensüs, bölgesel krizlere müdahale etmeyen, bunun yerine bölge ortaklarının inisiyatif almasını bekleyen bir uzaktan dengeleme stratejisine dayanmaktadır. Bu denklemde bölgesel siyasetin güvenlik ve finansal maliyetlerini üstlenen liderler ABD ve uluslararası düzen nezdinde meşru muhatap statüsü kazanmaktadır. Artık meşruiyet BM kararlarına uyumdan veya liberal uluslararası düzenin değerlerini savunmaktan geçmemektedir. Aksine sahada düzen kurabilme ve bunun maliyetini ABD'ye ödetmeme kapasitesinden gelmektedir. Örneğin Türkiye'nin Suriye, Libya ve Karabağ'da inisiyatif olarak kendi güvenliği sağlarken aynı zamanda bölgesel istikrara katkı sunması maliyeti devredilebilir rasyonel bir ortaklık modeli olarak okunmaktadır. Dolayısıyla yeni dönem sorun çıkaran değil kendi bölgesinin sorununu kendi çözen güçlü bölgesel liderlerin yükselişine sahne olmaktadır.

RESTORASYON ÇAĞRILARI, AB VE SEÇİCİ DAYANIŞMACILIK DUVARI

Liberal uluslararası düzenin transatlantik hegemonya tarafından terk edilmesi en büyük sarsıntıyı bu düzenin temel yararlanıcısı olan Kıta Avrupası'nda meydana getirmiştir. Amerikan güvenlik şemsiyesinin⁹ AB'yi şartsız koşulsuz kapsamaya-

9 Rifat Öncel ve Murat Yeşiltaş, "Amerikan Sınırlaması Altında Avrupa Güvenliği", *SETA Analiz*, Sayı: 440, (Nisan 2025).

çağına yönelik sinyaller¹⁰ ve Önce Amerika doktriniyle ekonomik korumacılığın artması karşısında AB ve Amerikan Demokratları sistemi restore etme arayışıyla çağrılara başlamıştır. Özellikle Avrupalı liderlerin ve Batılı kamuoyu önderlerinin¹¹ dile getirdiği ne pahasına olursa olsun kurala dayalı düzenin yeniden tesis edilmesi, çok taraflılığın korunması ve Küresel Güney’in sisteme entegre edilerek küresel normlara dönülmesine yönelik çağrılarını kaosu önlemeye yönelik normatif bir refleks gibi görünmektedir. Ancak gerçekçi bir perspektifle incelendiğinde bu çağrılarının evrensel bir adalet arayışı değil dönüşen uluslararası sistemde Avrupa’nın jeopolitik bir aktör olarak hayatta kalma stratejisi olduğu anlaşılmaktadır. İşlemci aksiyon kapasitesi sınırlı ve stratejik otonomisi aşınmakta olan Avrupa, kuralların bağlayıcılığını yitirdiği bir düzende daha kırılgan bir aktör olacağına farkındadır.

Ancak transatlantikteki yerleşik düzen savunucularının bu restorasyon çağrısının Küresel Güney nezdinde tarihsel bir duvara çarptığı gözlemlenmektedir. Bu duvarı oluşturan temel faktör ise Batı ittifakının son çeyrek asırda özellikle de yakın dönemde sergilediği yapısal seçici dayanışmacılık pratiğidir.¹² Batı’nın uluslararası normlara yaklaşımındaki araçsal tutumu Rusya-Ukrayna savaşı ve İsrail’in Gazze’ye yönelik saldırıları arasındaki mukayesede kristalize olmuştur.

Ukrayna krizinde; devletlerin egemenliği, toprak bütünlüğü, sivil altyapının korunması ve savaş suçları gibi kavramları “tartışılmaz kırmızı çizgiler” olarak belirleyen Avrupa başkentleri, Rusya’ya karşı tarihin en kapsamlı yaptırım rejimini devreye sokmuştur. Uluslararası Ceza Mahkemesinin (UCM) Rus liderliğine karşı aldığı kararlar alkışlanmış, sivil ölümleri “barbarlık” olarak nitelendirilmiş ve Kiev’e verilen destek “demokrasinin otokrasiye karşı savaşı” olarak kodlanmıştır. Ancak aynı blok 7 Ekim sonrası Gazze’de yaşanan soykırımda Ukrayna’da savunduğu tüm bu normları bizzat askıya almıştır. On binlerce sivilin öldürüldüğü, hastanelerin ve okulların hedef alındığı, gıdanın bir savaş silahı olarak kullanıldığı Gazze’de, Cenevre Sözleşmeleri ve uluslararası insancıl hukuk normları, Batı’nın siyasi desteğiyle fiilen hükümsüz kılınmıştır. Ukrayna’da sivillerin elektriğinin kesilmesini “savaş suçu” sayan Avrupa Komisyonu yetkililerinin Gazze’de su ve elektriğin kesilmesini “İsrail’in kendini savunma hakkı” parantezine alması, kurala dayalı liberal düzende Avrupa’nın seçici dayanışmacılığını gözler önüne sermiştir.

”

Batı’nın uluslararası normlara yaklaşımındaki araçsal tutumu Rusya-Ukrayna savaşı ve İsrail’in Gazze’ye saldırıları arasındaki mukayesede kristalize olmuştur.

10 Leonard A. Schütte, “America First, Europe Fourth”, War on the Rocks, 4 Aralık 2025, <https://warontherocks.com/2025/12/america-first-europe-fourth/>, (Erişim tarihi: 12 Ocak 2026).

11 Daron Acemoglu, “What Now for the Rules-Based Order?”, Project Syndicate, 9 Ocak 2026, <https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-venezuela-rules-based-order-must-be-built-ancw-by-daron-acemoglu-2026-01?>, (Erişim tarihi: 13 Ocak 2026).

12 Ali Murat Kurşun, “Strategic Solitude: Why Europe cannot Rescue Liberal Order”, *Daily Sabah*, 18 Aralık 2025.

Bu örnekle somutlaşan yapısal seçici dayanışmacılık ve çifte standart Brezilya'dan Güney Afrika'ya, Endonezya'dan Suudi Arabistan'a uzanan geniş bir coğrafyada derin bir güven ve meşruiyet krizi doğurmuştur. Küresel Güney ülkeleri için mevcut uluslararası düzen tablosu, Avrupa'nın normlara dönüş çağrısının evrensel bir ilke değil jeopolitik çıkarları koruma aparatı olduğunu kanıtlamıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Uluslararası Adalet Divanında (UAD) İsrail'e karşı açtığı soykırım davası bu bağlamda önemli bir kırılma noktasıdır.¹³ Hukuk ve adalet bayrağını Batı'nın elinden alan Küresel Güney, Batı'nın kurduğu mahkemelerde onun koruduğu aktörleri yargılayarak liberal düzenin ahlaki üstünlük iddiasına meydan okumuştur.

Dolayısıyla bugün Avrupa kamuoyundan yükselen sistemi restore etme ve normlara dönüş çağrıları, Küresel Güney coğrafyasında yapısal bir meşruiyet bariyeriyle karşılaşmaktadır. Batı dışı aktörler nezdindeki temel sorunsal Ukrayna krizinde egemenlik ve insan hakları normlarını mutlak bir referans noktası olarak kabul eden Batı'nın Gazze örneğinde aynı normları jeopolitik tercihleri uğruna askıya almasıdır. Bu ikircikli tutum önerilen restorasyonun evrensel kurallara dayalı bir düzenin ihyası değil Batı'nın güvenlik mimarisini önceleyen ancak diğer coğrafyalardaki yıkımı ise tali gören hiyerarşik bir uluslararası statükonun yeniden tahkimi olarak anlaşılmasına neden olmaktadır. Bu algı, Batı'nın normatif liderlik iddiasını zayıflatmakta ve önerilen iş birliği zeminini daha en başından kadük bırakmaktadır.

Bu sorgulama duygusal bir tepkiden öte stratejik bir yönelişe de dönüşmektedir. BRICS+ gibi alternatif platformların genişlemesi veya ülkelerin ticarete yerel para birimlerine yönelmesi ontolojik bir Batı karşıtlığının sonucu değildir. Bu, kurallara dayalı liberal uluslararası düzenin normlarının güvence sağlayamadığı bir yapıda bundan mustarip aktörlerin kendilerini düzenin kurucularının keyfiliklerinden koruma refleksidir.

NORMSUZLUK ÇAĞINDA TÜRKİYE VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Küresel sistemin içine girdiği bu normsuzluk çağı ve kurumsal mimarideki çöküş Türkiye açısından beklenmedik bir kriz değil bilakis uzun süredir işaret edilen ve hazırlığı yapılan yapısal bir gerçekliktir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde Türk dış politikasının son dönemdeki dönüşümü incelendiğinde Ankara'nın bu kaotik geçiş dönemine hazırlıksız yakalanmadığı aksine geliştirdiği doktrinlerle yeni dönemin kodlarını önceden okuduğu görülmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin pozisyonu üç temel stratejik sütun üzerinden okunmalıdır.

Birincisi Türkiye'nin yıllardır dile getirdiği "Dünya beşten büyüktür" doktrini bugün gelinen noktada retorik bir eleştiri olmaktan çıkmış ve küresel sistemin tıkanık-

¹³ Yücel Acer, "Uluslararası Adalet Divanından Hukuki Tespit: İsrail Gazze'de İnsani Sorumluluklarını Ağır Biçimde İhlal Ettii", *SETA Analiz*, Sayı: 452, (Kasım 2025).

lığını açacak önemli bir reçete olarak tarihsel haklılığını ispat etmiştir. Başlarda Batı’da duygusal veya revizyonist bir söylem olarak marjinalize edilmeye çalışılan bu çıkışın aslında ne denli isabetli bir stratejik öngörü olduğu Gazze krizinde tüm çıplaklığıyla görülmüştür. BMGK’nin bir daimi üyenin (ABD) vetosuyla soykırım karşısında dahi kilitlenmesi sistemin sadece ahlaken değil fonksiyonel olarak da iflas ettiğini kanıtlamıştır. Dolayısıyla Türkiye’nin reform çağrısı artık bir temenni değil uluslararası sistemin sürdürülebilirliği için zorunlu bir acil durum müdahalesi niteliğindedir. Türkiye bu duruşuyla sadece statükoyu eleştiren bir şikayetçi olmanın ötesine geçerek kaotik düzene nizam ve adalet öneren bir norm kurucu pozisyonuna yükselmektedir.

İkincisi mevcut uluslararası konjonktür Türkiye’nin son yirmi yılda savunma sanayii, enerji ve diplomaside ısrarla sürdürdüğü “stratejik otonomi” hedefinin bir beka meselesi olduğunu teyit etmiştir. Müttefiklik ilişkilerinin pamuk ipliğine bağlı olduğu, tedarik zincirlerinin siyasi şantaj unsuru olarak kullanıldığı ve örtülü/açık ambargoların bizzat müttefiklerden geldiği bir dünyada hazır alım doktrini çökmektedir. Kendi milli savunma kapasitesine sahip olmak, diplomasinin masada kalabilmesi için sahadaki olmazsa olmaz koşuldur. Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyindeki terör koridorunu parçalaması, Libya’da meşru hükümeti ayakta tutması ve Karabağ’da otuz yıllık işgali sonlandıran denklemi kurması ancak bu sert güç kapasitesinin oluşturduğu kaldıraç sayesinde mümkün olmuştur. Onay bekleyen değil kendi göbeğini kesen bu kapasite Türkiye’yi müdahale edilen bir orta ölçekli güç olmaktan çıkarıp müdahale eden ve oyun kuran bir güç statüsüne taşımıştır.

Üçüncüsü ve belki de en önemlisi Türkiye yeni dönemde “Doğu ile Batı arasında bir köprü” şeklindeki pasif ve araçsal rolü terk ederek sistemin dönüşümünde merkez/kurucu aktör rolüne göz kırpan işlevsel ittifak ilişkilerine yönelmektedir.¹⁴ Köprü metaforu, üzerinden geçilen edilgen bir yapıyı ifade ederken Türkiye bugün her iki dünyayla da eş zamanlı konuşabilen, müzakere yürüten ve sonuç alan aktif bir diplomasi ağına sahiptir. NATO’nun en büyük ikinci ordusuna sahip bir müttefik olarak Batı güvenlik mimarisinin merkezinde yer alan Türkiye aynı zamanda Türk Devletleri Teşkilatı, İslam İşbirliği Teşkilatı ve BRICS gibi platformlarla geliştirdiği derinlikli ilişkiler ve sahada kurmaya çalıştığı yeni işlemci müttefiklik ilişkileri sayesinde eşsiz bir stratejik esnekliğe sahiptir. Bu çoklu angajman, normsuzluk çağının gerektirdiği bir eksen tahkimidir. Tahıl Koridoru girişimi ve Rusya-Ukrayna savaşındaki ara buluculuk rolü Türkiye’nin Batı’nın seçici dayanışmacılığına hap solmadan küresel gıda güvenliği gibi hayati konularda inisiyatif alabildiğini göster-

Hukuk ve adalet bayrağını Batı’nın elinden alan Küresel Güney, Batı’nın kurduğu mahkemelerde onun koruduğu aktörleri yargılayarak liberal düzenin ahlaki üstünlük iddiasına meydan okumuştur.

¹⁴ Murat Yeşiltaş, “2026’da Türk Dış Politikası: Yakın Kuşakta Güvenlik, Küresel Siyasette Denge Arayışı”, *Sabah*, 27 Aralık 2025.

miştir. Türkiye, Küresel Güney'in adalet arayışını Batı sistemine tercüme edebilen,¹⁵ Batı'nın güvenlik kaygılarını da Doğu'ya rasyonel bir zeminde aktarabilen yegane aktör olarak yeni kurulacak küresel dengenin kilit taşı konumundadır.

SONUÇ

Uluslararası sistemin içerisinden geçtiği dönüşümün uzun bir süre etkisini hissettirecek bir paradigma değişimi olduğu anlaşılmaktadır. Trump yönetiminin ikinci dönemiyle birlikte kristalize olan normsuzluk hali ve güç odaklı işlemci siyaset pratiği, liberal uluslararası düzenin restorasyonu beklentisinin sahadaki gerçeklikle örtüşmeyen bir nostaljiden ibaret olduğunu göstermektedir. Kuralların bağlayıcılığını yitirdiği, kurumların işlevsizleştiği ve güce dayalı iradenin sistemin kurallarını yeniden çizdiği bu süreçte devletler için güvenlik ve refahın teminatı sahip oldukları stratejik otonomi kapasitesi olacaktır.

Bu geçiş süreci küresel ölçekte belirsizlikler barındırsa da Türkiye gibi küresel oyun kurucu statüsüne yükselmeyi hedefleyen aktörler için tarihsel bir fırsat penceresi sunmaktadır. Türkiye'nin yıllardır ısrarla vurguladığı "Dünya beşten büyüktür" itirazı bugün Batı merkezli uluslararası liberal düzenin çözülmesiyle birlikte küresel manada ahlaki ve siyasi bir meşruiyet zeminine oturmuştur. Ancak gelinen aşamada bu söylemin teknik detayları çalışılmış ve Küresel Güney ile müzakere edilmiş şekilde, dönüşen uluslararası düzeni ve kurumlarını daha kapsayıcı hale getirecek somut bir model önerisine dönüştürülmesi elzemdir. Türkiye'nin öncülüğünde Küresel Güney'in de desteğiyle geliştirilecek böyle bir inisiyatif Türkiye'nin dönüşmekte olan bu düzenin ana aktörlerinden biri olma konumunu pekiştirecektir.

Öte yandan yeni dönemin işlemci doğası ittifak ilişkilerinin de yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin NATO üyeliğini ve Batı ile kurumsal bağlarını geleneksel bir güvenlik çıkışı olarak korurken Batı dışındaki aktörlerle geliştirdiği ilişkiler bir çelişki değil yeni düzenin zorunlu kıldığı bir eksen tahkimi stratejisidir. Kurumsal mekanizmaların ortadan kalktığı bir uluslararası siyaset ortamında sorun çözme kapasitesi liderler arası diplomasiye ve sahadaki caydırıcılığa endekslenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin savunma sanayiinde yakaladığı ivme ve sert güç kapasitesi de uluslararası normların koruma kalkanının zayıfladığı bir ortamda diplomatik masadaki mevcudiyetinin en büyük teminatıdır.

Nihayetinde kurala dayalı düzenin dönüşümü Türkiye için meydan okumalar barındırdığı kadar küresel sistemde hak ettiği özgün konumu elde etmesi için tarihsel bir fırsat penceresi de sunmaktadır. Bu dönemde Türkiye geliştirdiği stratejik otonomi ve lider diplomasisi kapasitesiyle rotasını kendi pusulasıyla belirleyen, küresel sistemin merkez aktörlerinden birine dönüşen bir profil çizmeye devam edecektir.

¹⁵ Nebi Miş, "Gelecek Kaygısı Artan Avrupa'da Türkiye'nin Önemi", *Sabah*, 19 Aralık 2025.

ALİ MURAT KURŞUN

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Doktorasını Aberystwyth Üniversitesi Uluslararası Politika Bölümü'nde tamamlamıştır. Uluslararası düzen ve toplumlar ve Türk dış politikası konularında çalışmaktadır.

Kurallara Dayalı Düzenin Çözülüşü: Küresel Normsuzluk Çağı ve Türkiye'nin Stratejik Rolü

Ali Murat Kurşun

İkinci Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen liberal uluslararası düzenin vaatleri ile sahadaki pratikleri arasındaki makasın telafi edilemez biçimde açıldığı ve kuralların bağlayıcılığını yitirdiği bir dönemden geçilmektedir. Özellikle Trump yönetiminin benimsediği "Önce Amerika" doktrini eksenindeki revizyonist politikalar, uluslararası hukukun ve ekonominin birer silah olarak araçsallaştırılması ve Avrupa'nın Gazze ile Ukrayna krizlerinde sergilediği "seçici dayanışmacılık" küresel sistemi kuralların değil çıkarların belirleyici olduğu bir "normsuzluk çağı"na sürüklemektedir. Kurumsal mekanizmaların felç olduğu ve çok taraflılığın işlevini yitirdiği bu yeni ekosistemde devletler için güvenlik ve meşruiyetin kaynağı uluslararası konsensüsten "kendi başının çaresine bakma" doktrinine kaymıştır.

Bu analiz eski düzenin restorasyonunun imkansızlığını ve küresel sistemin işlemci bir yapıya dönüştüğünü ortaya koyarken Türkiye'nin "Dünya beşten büyüktür" itirazının tarihsel haklılığını incelemektedir. Türkiye'nin savunma sanayiindeki stratejik otonomi hamleleri, çok yönlü ittifak mimarisi ve lider diplomasisi kapasitesinin bir tercih değil beka zorunluluğu olduğunu savunan analiz bu kaotik geçiş sürecinde Türkiye'nin edilgen bir "köprü" olmaktan çıkarak küresel sistemin kurucu ve merkez aktörlerinden birine dönüştüğü tespitinde bulunmaktadır.

SETA

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN

www.setav.org